

4. Тарасюк В. Ю. Різноманітність правових систем у тоталітарному і демократичному суспільствах. *Часопис Київського університету права*, 2020. Вип. 3. С. 71-74.

5. Totalitarianism and autocracy. The Editors of Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/totalitarianism/Totalitarianism-and-autocracy/>

Корольчук Віктор Володимирович,
т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Антропологічні причини та умови злочинності військовослужбовців полягають у наступному: а) підвищення рівня злочинності в країні в цілому спричинило його збільшення і в армії; б) руйнування деяких позитивних елементів підготовки молоді до обов'язкової військової служби, що зберігається, призводить до хронічного некомплекту новобранців за закликом, значна частина яких хворі. При цьому, відповідно до Положення про військово-лікарську експертизу, за закликом дозволяється приймати на військову службу навіть осіб, які мають різні психічні захворювання; в) у Збройних Силах та інших військових формуваннях зосереджена молодь, якій властива більш висока конфліктність, а її освітній та морально-правовий рівень нижчий, ніж у молоді в країні в цілому, що підвищує криміногенність молоді, яка проходить військову службу; військовослужбовці, які проходять військову службу на заклик, відірвані від своїх близьких, звичних умов життя, праці та відпочинку, що нерідко є соціально-психологічною основою кримінальних мотивацій; поведінка військовослужбовців, їхнє життя, побут та відпочинок максимально регламентовані, що

породжує додаткову внутрішню напруженість, яка часто дозволяється шляхом скоєння протиправних дій; сфера дії кримінального права у військових формуваннях набагато ширша, оскільки військовослужбовці несуть відповідальність не лише за загальнокримінальні, а й за військові злочини, питома вага яких становить понад половину. Умови проходження військової служби на заклик дозволяють порівнювати ці умови з місцями позбавлення волі. Крім того, дозволено приймати на військову службу раніше засуджених осіб, у тому числі тих, що відбували покарання у вигляді позбавлення волі, які вносять кримінальні традиції до військових взаємин; г) окрема група причин та умов являє собою конкретні недоліки в управлінській, організаційній, дисциплінарній та виховній діяльності командирів та начальників; д) додатковими причинами є соціально-економічні явища та процеси, коли матеріальні потреби військовослужбовців лише в найнеобхіднішій мірі задовольняються державою; е) недостатня соціальна зрілість та психічний розвиток молодих військовослужбовців є благодатним ґрунтом для негативних поглядів, традицій та звичок минулого.

Поширенню цих поглядів особливо сприяють раніше засуджені, схильні до пияцтва, розбещеності та недисциплінованості. Дослідження наркотизму та алкоголізму як причин та умов злочинності військовослужбовців, призводить нас до наступних висновків: а) однією з причин скоєння злочинів військовослужбовцями є наркоманія та зловживання спиртними напоями. Поширення наркоманії в армії є наслідком та відображенням процесів, що відбуваються у суспільстві. Кількість новобранців, схильних до вживання спиртних напоїв та наркотиків, з кожним роком зростає; в) наркомани задоволення своєї згубної пристрасті, не замислюючись, можуть вчиняти правопорушення. Попит на наркотики, їхня дорожняча породжують у військах зростання корисливої та насильницької злочинності. У структурі злочинності військовослужбовців неухильно зростає частка злочинів, скоєних військовослужбовцями у стані наркотичного сп'яніння, причому злочинів як загальнокримінальних, і спрямованих проти встановленого порядку проходження

військової служби; г) споживання наркотиків у Збройних Силах та інших військових формуваннях поширене, головним чином, серед особового складу, що проходить військову службу на заклик. Проблема наркоманії в армії тісно пов'язана із зростанням злочинності серед допризовників, які найчастіше продовжують споживати наркотики в умовах військової служби; д) за багатьма параметрами військові підрозділи представляють сприятливе середовище поширення наркоманії. Потрапляючи до умов, за яких відсутні наркотики, наркомани змушені гуртуватися в групи для їх придбання. На нові труднощі, які у умовах проходження служби, молоді люди нерідко реагують прийомом наркотиків; е) серед офіцерів дуже гостро постає проблема вживання спиртних напоїв. Фактичне схвалення мікросоціальним середовищем питної практики значною мірою формує ставлення-установку на прийняття спиртних напоїв, пояснює частково ту «природність» у вживанні алкоголю, яка за інших рівних умов виділяє цю професійну групу; ж) цілком особливе місце займає проблема наркотизації військовослужбовців, що у бойових діях, і навіть тих, які раніше перебували у бойовій обстановці. Кількість військовослужбовців, які зазнають впливу несприятливих факторів бойової обстановки, значно збільшується за рахунок людей, які несуть службу в гарячих точках, у яких пристрасть до наркотиків продовжує відчуватися і в подальшому. Психічний стан військовослужбовців, які виконують миротворчі функції, безпосередньо залежить від тривалості перебування у зонах небезпеки; з) у військових статутах проблемі алкогольного та наркотичного сп'яніння приділяється чимало місця. Водночас конкретних заходів впливу на військовослужбовців, які вживають на службі спиртні напої та наркотики, не визначено.

Також видається нелогічною відсутність самого факту зберігання алкогольних напоїв і, особливо, наркотиків, як грубої дисциплінарної провини. Нестатутні відносини та інші насильницькі дії між військовослужбовцями, як причини та умови злочинності військовослужбовців, зумовлені такими обставинами:

а) багато криміногенних ситуацій походять від неправильних дій самих потерпілих, коли вони провокували

начальників застосування насильницьких форм впливу, рукоприкладства, знущань. Самі начальники найчастіше спочатку застосовують педагогічно неприйнятні, нетактовні, насильницькі та інші неправомірні дії. Ці дії можуть викликати хворі реакції підлеглих і є приводом до скоєння злочинів; б) масштаби та наслідки «дідівщини» досі належним чином не досліджені. Насправді це лише один із проявів неформальних соціальних відносин, неформальних ієрархій, що існують від шкіл до місць позбавлення волі. Безперечно, колишні засуджені до позбавлення волі, покликані на дійсну військову службу, приносять до армії порядок «зони»; в) найбільш поширені злочинні дії військовослужбовців, пов'язані з порушеннями статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, засновані на культурі сили та виглядають наступним чином: нанесення побоїв чи інше насильство; примушення до виконання чужої роботи; здирництво грошей, речей, продуктів харчування, обмундирування шляхом насильства або під загрозою застосування насильства; жорстоке поводження або систематичне приниження особистої гідності військовослужбовця; катування (систематичне нанесення побоїв чи інші дії, які мають характер катування); тілесні ушкодження, що спричинили заподіяння потерпілому середньої тяжкості або легкої шкоди здоров'ю; тілесні ушкодження, що спричинили заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю; самовільне відлучення або самовільне залишення частини на ґрунті нестатутних відносин; г) неформальні взаємини призводять до того, що нерідко ухиляються від військової служби військовослужбовці, які зазнали насильства, знущань з боку товаришів по службі або окремих командирів, з грубим утиском їх прав і людської гідності. У цьому нерідко органи попереднього розслідування і суди не з'ясовують мотиви скоєння злочинів, які з нестатутних відносин чи з насильницьких дій із боку командирів, у результаті військовослужбовця може бути необґрунтовано притягнуто до кримінальної відповідальності; д) важливим залишається відсутність реальної протидії організації та діяльності неформальних злочинних груп, що призводить до скоєння різних правопорушень, у тому числі злочинів, військовослужбовцями-учасниками цих груп. скоєння злочинів,

особливо пов'язаних з нестатутними відносинами, що впливають із кримінальної субкультури, яка привноситься до армії раніше судимими, а також утримуються в слідчих ізоляторах. На підставі отриманих результатів пропонується так званий кримінологічний портрет засудженого військовослужбовця: молодий чоловік 18-21 року, який проходить військову службу на заклик, холостий, з початковою або основною загальною освітою, рядового складу, який проходить службу у військах Міністерства оборони, вчинив злочин у вигляді самовільного залишення частини або місця служби через складні нестатутні відносини з товаришами по службі та командуванням частини, що виражалися в нанесенні йому побоїв або іншого насильства, примушення до виконання чужої роботи, здирництва грошей, речей, продуктів харчування, обмундирування шляхом насильства або під загрозою застосування насильства, жорстокому поводженні або систематичному приниженні особистої гідності військовослужбовця, катуванні та інших діях, що носять характер катування, що не містився в слідчому ізоляторі, проте відчуває на собі вплив військовослужбовців, які мають досвід кримінального життя.

Можна виділити такі основні соціально-організаційні заходи запобігання злочинам, скоєних військовослужбовцями: слід поступово зменшувати кількість військовослужбовців, які проходять службу за призовом, про те, щоб кількість військовослужбовців, які проходять службу за контрактом, стало переважним та у перспективі має бути сформована контрактна професійна армія.